

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی^۱

حسن نادعلی پور پلکی^۲

مهدی قنبری^۳

چکیده: پژوهش زیربنای پیشرفت علمی، پاسخگوی سؤالات، تولید کننده دانش جدید و نهایتاً بهبود دهنده زندگی همه افراد بشر است. نکته اساسی آن است که برای این که مطالعه پژوهشی تغییر روش زندگی را موجب شود، نتایج آن باید با سایر افراد به اشتراک گذاشته شود. لذا فرآیند اشاعه نتایج به عنوان یکی از مهم ترین حلقه های پژوهش مورد قبول دانشمندان، استادان و پژوهشگران قرار گرفت. از منظر دیگر، به استناد تفاوت پژوهش های کمی و کیفی، اشتراک گذاری نتایج تحقیقات کیفی دارای ظرافت های خاص خود بوده و در مورد روش درس پژوهی به عنوان یکی از راهبردهای پژوهشی که اصول کیفی پژوهی در آن ملحوظ است، این ظرافت مشهودتر می باشد. نظر به اینکه در زمینه مورد بحث متأسفانه الگوی متناسب با محیط پژوهشی کشور ما وجود ندارد، این مقاله با هدف ارایه الگوی اشتراک گذاری نتایج درس پژوهی تدوین گردیده و اعتبار آن از طریق تکنیک دلفی تأمین شد. در الگوی مورد نظر، به دلیل نیازهای متفاوت دو گروه کاروران درس پژوهی و سایر مخاطبان (سایر معلمان، سیاست گذاران آموزش و پرورش و دیگر ذی نفعان خارج از نظام آموزشی)، نتایج در دو قالب ارایه می گردد: الف) گزارش به شیوه روایت نگاری (برای کاروران پژوهش، معلمان هم قطار) و ب) خلاصه گزارش (برای معلمان دیگر، سیاست گذاران نظام آموزشی و سایر ذی نفعان خارج از نظام) ارایه می گردد. گزارش به شیوه روایت نگاری که با هدف توسعه حرفه ای اعضای گروه درس پژوهی در ابعاد مختلف است، از طریق نوشتن داستان گونه و روایتی تدوین می شود. معمولاً یک نسخه بوده و در مدرسه جهت بهره مندی ذی نفعان قرار خواهد گرفت و عناوین آن متناسب با مراحل چرخه درس پژوهی است. از طرف دیگر خلاصه گزارش که به منظور ارایه نتایج به مخاطبان خارج از گروه پژوهش تدوین می گردد، ناظر بر شش بخش (عنوان، خلاصه مطالعه، نمایه کلی فرآیند، نتایج فرآیند و کاربرد آن ها درباره دو گروه دانش آموز و معلم، بازگشت به عقب - ارزیابی کیفیت - و منابع) می باشد.

کلیدواژه ها: پژوهش کیفی - درس پژوهی - اشتراک گذاری نتایج - روایت نگاری - خلاصه گرا

۱. شکل اولیه این مقاله به صورت سخنرانی در دومین همایش درس پژوهی ارائه شده است.

۲. گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (واحد خوراسگان)، اصفهان، ایران.

۳. باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان، شهرکرد، ایران (نویسنده ی مسئول).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

در سده اخیر مورد توجه اکثر سیاست گذاران نظام‌های آموزشی قرار گرفته است. نکته شایان توجه این که تحقق این ضرورت نیازمند رویکردها، روش‌ها و ابزارهای متناسب با بافت، توانایی‌های فردی و علایق معلمان می‌باشد. از میان روش‌ها و ابزارهایی که برای این منظور معرفی شده‌اند، نقش کلیدی متوجه رویکرد درس پژوهی^۱ می‌باشد. ساکی (۱۳۹۴) به این موضوع اذعان داشته و دلیل ادعای خود را مطالعه‌ای که توسط استیگلر و هیبرت^۲ در سال ۱۹۹۹ انجام شد، دانست. هم‌چنین سرکارآرانی (۱۳۹۴) مأموریت اصلی و فرناندز و یوشیدا (۲۰۰۴) نتیجه اصلی درس پژوهی را توانمندسازی و توسعه حرفه‌ای معلمان معرفی کردند. نتایج مطالعه خاکباز و همکاران (۱۳۸۷) نیز بر تأثیر درس پژوهی در توسعه حرفه‌ای معلمان صحه گذاشته است.

درس پژوهی چیست؟

در تعریف درس پژوهی آمده‌است: یک چرخه پژوهش مبتنی بر مشارکت معلمان در فضای آموزشی است (انگانگ و سم^۳، ۲۰۱۵؛ ماتان لوک و همکاران^۴، ۲۰۱۲؛ سرکارآرانی، ۱۳۹۴؛ فضلی، ۱۳۹۱؛ ساکی، ۱۳۹۲ و حبیبزاده، ۱۳۹۲) که باعث کاهش فاصله بین پژوهش و عمل می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۹۱). این روش از مفروضات رویکرد معلم‌پژوهنده^۵ بهره می‌گیرد و نقش معلم را به‌عنوان کارگزاری فکور^۶ در فرآیند تدریس و تولید دانش بومی برجسته می‌سازد (ساکی، ۱۳۹۴). کارگزاران آموزشی درس پژوهی را مدلی برای بهسازی آموزش دانسته (سرکارآرانی، ۱۳۹۰) و پژوهشگران آموزشی آن را به‌عنوان الگوی پرورش حرفه‌ای معلمان اشاعه می‌دهند (خاکباز و همکاران، ۱۳۸۷). گورمن، مارک و نیکولا^۷ (۲۰۱۰) بیان داشتند درس پژوهی یک چرخه پژوهشگری درباره یادگیری دانش‌آموزان است که به منظور ارتقای یادگیری معلمان و بهبود آموزش و پرورش اجرا می‌شود. در مجموع به‌صورت مختصر و مانع می‌توان گفت درس پژوهی یک فعالیت علمی برای معلمان است که تلاش می‌کنند دانش حرفه‌ای خود را

-
1. Lesson Study
 2. Stigler & Hibert
 3. Ngang & Sam
 4. Matanluk & Et Al
 5. Teacher Researcher
 6. Reflective Practitioner
 7. Gorman, Mark & Nikula

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی

قالب گزارش از اواسط دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی در تحقیقات کیفی مورد توجه قرار گرفته‌است. به‌گونه‌ای که برای اکثر محققان و کسانی که در امر تحقیق اشتغال دارند، تحقیق زمانی معنا پیدا می‌کند که یافته‌ها گزارش شده باشند (فلیک^۱، ۲۰۰۹). اکثر صاحب‌نظران بر این باورند که نگارش و گزارش در تحقیقات کیفی از مرحله‌ی طراحی اولیه شروع و در حین جمع‌آوری اطلاعات ادامه و در نهایت به تحلیل داده‌ها ختم می‌گردد (کرسول^۲، ۲۰۰۷؛ هج^۳، ۲۰۰۲؛ کلیت^۴، ۲۰۰۵؛ هاپکینز، ۲۰۱۴؛ تیلور و همکاران^۵، ۲۰۰۶؛ فلیک، ۲۰۰۹؛ لوئیس^۶، ۲۰۰۹؛ کوشای^۷، ۲۰۰۹؛ ولکات^۸، ۱۹۹۰؛ قاسمی پویا، ۱۳۹۲). باتوجه به این که درس پژوهی در زمره‌ی راهبردهای پژوهش کیفی محسوب می‌شود (ساکي، ۱۳۹۲؛ لوئیس، ۲۰۰۹؛ سرکارآرانی، ۱۳۹۴) لذا فرآیندهای ارایه‌ی گزارش آن از نظر ماهیت (توصیفی و تحلیلی بودن، ساختار ارائه، معیارهای کیفیت‌بخشی، روایت‌نگاری بودن، منظور داشتن مخاطب در ارایه‌ی گزارش و ...) با دیگر راهبردهای پژوهش کیفی تناسب زیادی دارد.

برخی متخصصان اعتقاد دارند که خلاصه‌ی تمام جلسات و فرآیندهای درس پژوهی باید در قالب یک کتابچه منتشر شده (یوشیدا، ۱۹۹۹) و از این طریق، گروه به بازتاب عملکرد خود بپردازد (استیپانک و همکاران، ۱۳۸۹). اهمیت این کار بدین خاطر است که از این راه می‌توان منبع خوبی برای آینده به دست آورد (فرناندز و یوشیدا، ۲۰۰۴)، اسناد حاصل را به‌عنوان دانش حرفه‌ای معلمان در مدارس ترویج کرد (استیپانک و همکاران، ۱۳۸۹؛ سرکارآرانی، ۱۳۹۰) و بر اعتماد به نفس، عزت‌نفس و احساس کفایت کاروران پژوهش اثر مثبت گذاشت (هاپکینز، ۲۰۱۴؛ کلیت، ۲۰۰۵). ضمناً این مرحله مهم‌ترین گام در مسیر شکل‌گیری ارتباط گروه با طیف وسیع

-
1. Flick
 2. Creswell
 3. Hatch
 4. Kellett
 5. Taylor
 6. Lewis
 7. Koshy
 8. Wolcott
- ۱۷

پروژه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی

مطالب بیان شده از یک طرف گواه لزوم اشتراک گذاری نتایج درس پژوهی بوده و از طرف دیگر حکایت از ناخرسندی پژوهشگران از گزارش نویسی های رایج و فقدان الگوی همسو با ظرفیت های پژوهشی کشور ما دارد. لذا مقاله پیش رو باهدف ارایه ی الگوی مناسب برای اشتراک گذاری نتایج درس پژوهی به رشته ی تحریر درآمده است.

الگوی اشتراک گذاری نتایج درس پژوهی

اولین تکلیف در نوشتن گزارش پژوهش توجه به مخاطب است (ابوالمعالی، ۱۳۹۱). هاپکینز (۲۰۱۴) نیز یکی از پیش بایست های تهیه ی گزارش پژوهش را آشنایی محقق با نیازهای کاروران و مخاطبان دانست. به زعم برخی دیگر از متخصصان، تحقیق تعامل میان محققان و مخاطبان بالقوه ای است که گزارش نهایی برای آنان نوشته می شود. لذا گزارش ارایه شده نباید تنها به علایق و منافع محقق توجه کند بلکه باید منافع و علایق مخاطبان هم مدنظر قرار بگیرد (فلیک، ۲۰۰۹).

از طرف دیگر، مخاطبان درس پژوهی طیف گسترده ای از افراد را در بر می گیرد که دامنه ی آن را می توان از خود کاروران پژوهش تا سایر افراد علاقمند به نتایج که خارج از سیستم آموزش و پرورش قرار دارند، توصیف کرد. از این رو بدیهی است که این گروه ها نیازهای متفاوتی دارند و ضرورت دارد گزارش ارایه شده این نیازها را جوابگو باشد. لذا، در الگوی پیشنهادی پژوهشگران نتایج و فرآیند درس پژوهی در دو قالب روایت نگاری^۱ و خلاصه گزارش ارایه می کنند.

الف) ارایه ی فرآیند و نتایج درس پژوهی در قالب روایت نگاری:

مخاطب اصلی بخش (الف) کاروران پژوهش (درس پژوهان و هم قطاران آنان در مدارس) می باشند. از یک طرف ضرورت دارد درس پژوهان تمام اقدامات صورت گرفته در حین فرآیند و نتایج حاصل را به صورت کامل مستندسازی کنند؛ و از طرف دیگر و به دلیل قرارگرفتن روش درس پژوهی در ذیل رویکردهای پژوهش کیفی، نیاز است گزارش فرآیند و نتایج آن در قالب گزارش کیفی ارائه گردد. از بین روش های ارایه گزارش کیفی و به دلیل تأثیر فراوانی که روایت های معلمان می تواند بر روی تجارب آنها در کلاس درس و در نتیجه بر روی رشد حرفه ای

پروژه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ب) خلاصه گزارش:

سوی از کاروران پژوهش، درس پژوهی مخاطبان دیگری هم دارد که می توان آن ها را در سه دسته سایر معلمان، سیاستگذاران نظام آموزش و پرورش و سایر ذی نفعان و علاقه مندان خارج از سیستم آموزش و پرورش قرار داد. به دو دلیل باید گزارش ارائه شده برای این گروه ها متفاوت از گزارش تدوین شده برای کاروران پژوهش باشد: اول آن که لزومی ندارد که گزارش کاملاً مستند و با جزئیات کامل در اختیار این گروه ها قرار گیرد و دوم آن که طبق مطالبی که قبلاً آرایه شد، مطالعه ی یک گزارش تفصیلی از حوصله این گروه ها خارج بوده و هیچ گونه جذابیتهای برایشان ندارد. لذا به منظور ارائه گزارش به این گروه، مدل زیر پیشنهاد می گردد:

۱- عنوان: عنوان می بایست حداکثر در ۲۰ کلمه و بصورت جامع، بدون ابهام و به دور از واژگان پرطمطراق نوشته شده و به گونه ای بیان شود که هدف و موضوع را در خود داشته باشد.

مثال: طراحی فرآیند یاددهی - یادگیری جهت آموزش بحث اثبات هم نهشتی مثلثات
درس ریاضی پایه هفتم براساس سبک های یادگیری

۲- خلاصه مطالعه: در این بخش به صورت اجمالی به فرآیند انتخاب مسئله، روند اجرای درس پژوهی و نتایج حاصل پرداخته می شود. حجم این بخش حداکثر ۲۵۰ کلمه بوده و در یک پاراگراف تدوین می شود.

نکته: باید دقت شود در این بخش بیان مطالب به صورت جامع و مانع قربانی محدودیت های در نظر گرفته شده برای تعداد کلمات نشود.

۳- نمایه کلی فرآیند: این بخش مشتمل بر سه زیربخش می باشد:

۳. الف) مقدمه: در این بخش مطالبی پیرامون کلیات طرح درس پژوهی به انجام رسیده، چرایی پرداختن به موضوع، مسئله های مدنظر گروه و ... عنوان می گردد. پیشنهاد می گردد این بخش حداکثر در دو پاراگراف ارائه شود.

۳. ب) طرح درس پژوهی: در این قسمت نحوه ی تشکیل گروه، شیوه ی برگزاری جلسات، تعداد اعضا، وظایف اعضا، خلاصه ای ضروری از سبقه ی علمی، حرفه ای و پژوهشی اعضا،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی

ارائه شده، مواردی که از نظر پنهان مانده و یا نیاز به اصلاح دارند را مشخص و تعیین تکلیف کرده و همچنین گزارشی جهت اعتبارسنجی در این بخش ارائه گردد.

۶- منابع: در این بخش منابع به ترتیب حروف الفبا و با اولویت قرار دادن منابع فارسی در قالب روش APA ارائه می‌گردد.

برازش اعتبار الگوی پیشنهادی: به منظور برازش اعتبار الگوی پیشنهادی از تکنیک دلفی^۱ استفاده شد. دلفی رویکرد یا روشی سیستماتیک در تحقیق برای استخراج نظرات از یک گروه از متخصصان در مورد یک موضوعی یا یک سؤال است (احمدی، ۱۳۸۸). لینستون و توراف معتقدند دلفی را می‌توان روشی جهت ساختاردهی یک فرآیند ارتباط گروهی دانست، به طوری که این فرآیند به افراد گروه به عنوان یک کل اجازه می‌دهد به گونه‌ی مؤثرتری یک مشکل پیچیده را حل کنند (به نقل از پاشایی‌زاد، ۱۳۸۶). در پژوهش حاضر از نظرات ۶ تن از متخصصان برنامه‌ریزی درسی و آموزش عالی در طی ۳ مرحله برای تأیید اعتبار الگوی پیشنهادی استفاده شد و نظرات آنان در فرآیند تدوین الگو اعمال گردید.

پیشنهادات

- بررسی‌های صورت گرفته، پژوهشگران را به آرایه‌ی پیشنهادات زیر رهنمون کرده‌است:
- ✓ در هر دو نوع اشتراک‌گذاری که در الگوی پیشنهادی مطرح شده، لازم است به آیین نگارش زبان فارسی توجه شده و متون ارائه شده مطابق با آن تدوین گردد.
 - ✓ با عنایت به اینکه از یک طرف شایسته است زحمات متحمل‌شده توسط گروه درس پژوهی منتج به کسب مزایا برای آنان شده و از طرف دیگر بهتر است جامعه‌ی علمی در سطح وسیع، از نتایج درس پژوهی بهره‌مند شوند، پیشنهاد می‌گردد خلاصه‌ی گزارش در فصلنامه‌های علمی آکادمیک نیز به چاپ برسد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی

سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۹۰). درس پژوهی الگویی برای بهسازی گفتمان ریاضی در کلاس درس: مطالعه موردی درس ریاضی دبیرستان فوکی شیما. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، شماره ۱۰۵، صص: ۶۱-۳۵.

سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۹۴). *درس پژوهی*. تهران: مرآت.

فضلی، رخساره (۱۳۹۱). درس پژوهی تدریس فرصت‌ساز. *مجله رشد آموزش ابتدایی*. شماره ۳، صص: ۹-۶.

قاسمی پویا، اقبال (۱۳۹۲). *پژوهش در عمل*. تهران: اشاره.

Clements, P. (2001). *Autobiographical research and the emergence of the fictive voice. Teacher development: Exploring our own practice*.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among the five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Connelly, F.M & Clandinin, D.J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational research*, 19 (5): 2-14.

Ershler, A.R. (2001). *The narrative as an experience text: writing themselves back in*. New York: teacher college press.

Fernandez, C., & Yoshida. M., (2004). *Lesson Study: A Japanese approach to improving Mathematics teaching and learning*. Mahwah, NJ:Lawrence Erlbaum Associates.

Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. Sage.

Gorman, J., Mark, J. & Nikula, J. (2010). *A mathematics leaders guide to lesson study in practice*. EDC.

Guskey, T. R. (2009). Closing the Knowledge Gap on Effective Professional Development. *Educational Horizons*, 87(4), 224-233.

Harris, N & Tim , R. (2011) . Teacher Training, Teacher Quality and Student Achievement. *Journal of Public Economics*, 95 (Aug.), 798-812.

Hatch, J. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. State University of New York Press, Albany.

Hanushek, Eric A. and Steven G. Rivkin. (2010). Generalizations about Using Value-Added Measures of Teacher Quality. *American Economic Review*, 100(2): 267-271.

Hanushek, Eric A. (2011) . The Economic Value of Higher Teacher Quality. *Economics of Education Review*. 30(2): 466-479.

Hopkins, D. (2014). *A teacher's guide to classroom research*. McGraw-Hill Education (UK).Sage.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی اشتراک گذاری نتایج پژوهش کیفی: مطالعه موردی درس پژوهی

Wolcott, H. F. (1990). *Writing up qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage.

پروژه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی